

Tarih Boyunca Çıplaklık

Ahmet ÇELİKKOL *

PREHİSTORYA

En ilkel kabile yaşamı sürdüren toplum örneklerine bugün bile rastlayabiliyoruz. Endonezya içlerinde, uygar dünya ile bağlantı kurmuş olmakla birlikte, neredeyse tarih öncesi yaşamı sürdüren, kadın-erkek çıplak yaşayan kabileler bulunmaktadır. Belirtmeye gerek yok ki, tarihöncesi insanı için de çıplaklık olağan bir durumdur. En eskiden kalma duvar resimlerinde, tarihöncesi insanın giyimini, daha doğrusu çıplaklığını kolayca görebiliriz. Sonraki dönemlerde ortaya çıkacak ana tanrıça figürlerinin daha ilkel görümlü heykelciklerinde, abartılı göğüs ve karınlar yanında cinsel organlar da ilkel ya da stilize biçimde fakat açıkça gösterilir. Erkek heykelciklerinde de durum değişmez.

Orta Anadolu'da Çatal Höyük ve Hacılar'da yapılan kazılarda, M.Ö. VI. binyıllara dayanan bulgular elde edilmiştir ve yazının icadı bir yana bırakılırsa, uygarlığın Anadolu topraklarında yeşerdiği görülmüştür. Çatal Höyük ve Hacılar bulgularında, küçük ana tanrıça heykelleri dikkati çeker; bu heykelcikler, aynı zamanda seramik sanatının bulunan ilk başarılı örnekleridir. Bu heykellerde ana tanrıça çıplaktır; iri memeleri, geniş kalçaları, büyük karınları ile doğurganlığı, üretkenliği, bereketi ve gücü simgelerler. Tarih öncesine ait, büyüklük-küçüklü çıplak ve şişman ana tanrıça heykellerine, ülkemizdeki birçok müzede rastlayabiliriz. Prehistoryanın ana tanrıcaları ve sonraki arkaik ana tanrıça heykelleri, günümüz tarihçilerince, "afrodite" ya da eski Roma'daki adıyla "venus" diye isimlendirilir. Çünkü, afrodite, bir anlamda ana tanrıçaların ardılı olmuştur.

SÜMER'LER

Tarih yazı ile başladığı kadar, aynı zamanda Sümer'le başlar. M.Ö. IV. binin sonlarında Sümer Mezopotamya'sında yazı ilkel şekliyle belirmeye başlamış; giderek kaba ve resim özelliğinden kurtularak fonetik nitelik kazanmış; M.Ö. II. binin başlarında, her fikri ifade edebilecek düzeye ulaşmıştır. Sümer ana tanrıçası, aşk ve bereketi ana

Afrodite Heykeli. Güzellik tanrıçası niteliğine uygun, eşsiz beden güzelliği, bugünkü estetik görüşe göre dolgun beden yapısındadır. Afrodite heykelleri, eski Yunan sanatında ya tümüden çıplak ya da kalçadan aşağısı ince bir tülle giydirilmiş olarak, sunulan örnekteki çıplaklıkta gösterilir; aşk tanrıçası ideal güzeldir, fakat gene de erotik görünümde sayılamaz. İzmir Arkeoloji Müzesi, Roma Dönemi. M.S. II. yüzyıl.

temsil eden İnanna'dır. Sümerler, yazıyı ilk kullanmaları yanında, edebiyatları da çok geliştirmiştir. Ardılı birçok efsaneye kaynaklık eden Gılgamış destanı onlarındır. Az sayıda duvar resimlerinde, mühürlerde, kabartma ve heykellerde, Sümer sanatı özellikleri gösteren stilize çıplaklara rastlayabiliriz. Sümer'den önemli derecede etkilenen Mezopotamya'daki Sümer sonrası uygarlıklarda da durum değişmez. Sümerlerin, ana tanrıçaya tapınma ile ilgili yazılı edebiyatları, cinselliği, doğurganlığı, toprağa ve toprağın ürün vermesine benzetmeleri ile eşsizdir; aynı zamanda, prehistorya ana tanrıçalarının doğal çıplaklığı kadar doğal ifadeleridir. Ana tanrıça İnanna, ölümlü sevgilisine sesleniyor:

"Senin sağ elin benim kadınlık organımda duruyor,

Sol elin başımı okşuyor

Ağzını benim ağzıma değdirdin,

Dudaklarımı senin başına bastırdım," (*)

Bugün, bu dizeleri, yadırgayabilirsiniz. Cinsellikle ilgili bugünkü tabular, değer yargıları, tarihin başından beri var olmadığı gibi, kadının toplumdaki yeri de bugünkünden farklıdır. Bu açıdan, kadının toplum içindeki yeri, tarih içinde anaerkil aileden ataerkil aile düzenine doğru değişmiştir. Aynı şekilde, cinsellik, cinselliğe ilişkin organlara bakış da paralel biçimde değişmiştir. Bu değişmeler, en azından zaman zaman ve bazı toplumlarda, kadının ve kadın bedeninin "mal" olarak görülmesine kadar varmıştır. Bu açıdan, bu yazının konusu, bu değişmelerin öyküsüdür denilebilir.

ESKİ MISIR

Eski Mısır'da, kadının toplum içindeki yeri, öncüllerinden pek farklı değildir; firavun, genellikle eşi ile birlikte; resim ve relieflerde bu şekilde görülür. Kraliçe, protokol dışı özel toplantılarda misafirlerine çıplak olarak hizmet eder. Kraliçe Nefertiti'nin, bedenini tam saran şeffaf giyimi ile olağanüstü erotik bir görünüm kazanan heykeli ünlüdür. Bu heykelde, cömertçe yontulmuş kalça ve bacakları ile Kraliçe Nefertiti'nin,

* Dr.

Hermatrodite Heykeli, Mitostaki gibi kadın ve erkek beden niteliklerini birlikte taşıyor; cinsellik abartılı, özellikle dikkati çekici bir şekilde veriliyor. Üst tarafı kırıldığı için kadın göğüsleri görünemiyor. Roma Döneminden kalma, M.S. II. yüzyıl, İzmir Arkeoloji Müzesi.

Michelangelo'nun Davut'u, tunç kopye. Kopenhag Liman Caddesini süslemektedir. Dinsel bir motif olmasına rağmen, tümünden çıplak ve kusursuz beden güzelliğindedir.

kraliçe niteliği vurgulanmak istenmektedir. Tapınak duvarlarında, elinde kutsallık sembolleri bulunan stilize edilmiş çıplak kadın figürlerine sık rastlanır. Günlük yaşamı konu edinen duvar figürlerinde, çıplak insanlar, doğal bir biçimde, kadın-erkek fark etmeden, rahatlıkla resmedilir. Fakat hepsinde Eski Mısır'a özgü sanat stili açıkça bellidir.

HİTİT

M.Ö. II. binlerde, Anadolu'da önemli bir uygarlık kuran Hititlerde, ana tanrıça önem taşır; kuşkusuz bu ana tanrıça, Hacılar ya da Çatal Höyük'teki ana tanrıçanın ardıdır. Ana tanrıça, Hititlerin tarih sahnesinden çekilmelerinden sonra da Anadolu'da, Kybele adıyla varlığını sürdürür. Birçok Kybele heykeli yanında, Frig uygarlığına ait, M.Ö. VI. yüzyıla tarihlenen, elleriyle çıplak göğsünü tutan ana tanrıça Kybele dikkatimizi çeker. Hitit edebiyatında da, çoktanrılı dinlerinin etkisi görülür; Sümerlerdeki gibi, cinsel içerikli metinlere rastlanabilir.

ESKİ YUNAN

Eski Yunan sanatında, insan vücudu, evrendeki en güzel şeydir. Böylece, çıplaklık saklanması, utanılması gereken bir durum değildir. Bu nedenle, özellikle heykeltçilikte, kadın veya erkek, rahatlıkla çıplak olarak yapılabilir. Tanrıların, tanrıçaların sporcuların, kore adıyla anılan genç kızların, kuros adı verilen genç erkeklerin, ülkeye yararı dokunmuş kahramanların heykelleri çıplaktır. Başlangıçta arkaik nitelikli çıplaklar, giderek ideal güzelliği, kusursuz erkek bedenini ortaya çıkarır. M.Ö. V. yüzyılda, artık bu heykellerin yapımcıları da bellidir. Hele Praksiteles'in, M.Ö. IV. yüzyılda ülkemiz Datça yakınındaki antik Knidos kentinde tapınağa konulan tarihin

tümünden çıplak ilk kadın tanrıça heykeli, Afrodit, büyük önem kazanır; uzak diyarlardan birçok ünlü kişi sırf bu heykeli görmek için Knidos'a gelir. Bugün, bu heykelin çok sayıda kopyesi, birçok ünlü müzenin baş köşesini süsler. Kopyeleri bile o kadar güzeldir ki, buradan aslının güzelliği tahmin edilebilir.

HELENİSTİK DÖNEM

Büyük İskender'in tarih sahnesine girmesi ile, Eski Yunan'ın Anadolu'yu etkilemesi başlar. M.Ö. 300-30 yılları Anadolu'nun Helenistik Dönemidir. Bu dönemde, eski Yunan geleneği devam eder. Anadolu Egesi'nde, bu döneme ait pek çok antik kent ve eser vardır. Tanrı, tanrıça, sporcular, kore ve kuroslerde Eski Yunan'daki çıplaklık aynen görülür. Bergama antik kentindeki yüksek kabartma figürler erişilmezdir.

ESKİ ROMA

Roma İmparatorluğu, Eski Yunan'dan önemli derecede etkilenmiştir. Eski Yunan tanrı ve tanrıçalar, küçük değişikliklerle varlığını sürdürür. Eski Yunan çıplaklığı, benzer biçimde devam eder; meydanları, tapınakları süsler. M.S. 79'da Vezüv Yanardağı'nın patlamasıyla bir anda küllerle örtülen, bu nedenle bugüne hemen olduğu gibi ulaşan Pompei, konumuz yönünden zengin bir arşiv gibidir. Meydanlar, tapınaklar yanında, evlerde de çıplak heykel ve resimler görülür. Estetik değeri tartışılabilir olsa da, tarihi değeri tartışılmaz olan, porno sınırını zorlayan resimler, yatak odalarını süsler.

M.Ö. 30 ile M.S. 395 yılları, Anadolu'nun Roma Dönemi'dir. Bu dönemi yansıtan çıplak heykellere sık olarak rastlanır. Bu bulgular, Helenistik Dönemin devamı niteliğindedir, Helen geleneğinin sürdürülmesidir. Anadolu'da, bu döneme ait çok sayıda eser, açık hava müzesi diyebileceğimiz pek çok antik kentle ve müzelerde görülebilmektedir.

RÖNESANS

Musevîlik gibi, ardılı Hristiyanlık da, çıplaklığı giydirdi; ta bilim ve sanatın bir şahlanışı olan Rönesans'a kadar. Done-tello'nun Davut heykeli, Roma devrinden sonra, Avrupa'da yapılan ilk çıplak heykeldir. Rönesans sanatı, eski Yunan ve Roma etkisindedir; eski Yunan ve Roma mitolojisi, resim ve heykelle tekrar sürdürülür. O kadar ki, Michelangelo, bir eserinde, çarşıdaki İsa'yı tümenden çıplak olarak resmeder. Davut heykeli de öyledir. Kiliseleri süsleyen resim ve heykellerde de durum pek değişmez; dinsel motifler de çıplak olabilir.

İslam sanatı, çıplaklığa kesinlikle izin vermez. Gene de, bazı Osmanlı minyatürlerinde, stilize çıplak kadın-erkek resimlerini görebilirsiniz.

YENİ AVRUPA

Rönesans ardılı Avrupa Sanatı, gotik, barok, rokoko gibi isimlerde geliştirilip yaygınlaştırılır. Heykel sanatı mimari ile bütünleşir. Sanat eserlerine ulaşmak kolaylaşır; birçok mimari eser, hareketli, çarpıcı, gösterişli, bağımsız, coşkulu, fakat açıkça söylemek gerekirse nispeten ucuz, gene de güzel heykellerle süslenir. Mitoslar gene yaşamaya devam eder; çıplaklık önemli yer tutar. Avrupa'nın birçok kentinin caddelerini, sokaklarını, çeşitli, bir kısmı çıplak heykelleriyle süslü binalar giydirdi. Bu manzarayı, eskiyi kısmen bile korumuş birçok Avrupa kentinde görebilirsiniz.

Yakın zamanlarda, eski Yunan ve Roma'nın, hatta biraz da Rönesansın kısmen soğuk üslubu, empresyonist, ekspresyonist ve daha sonra ortaya çıkan romantizm, idealizm, gerçekçilik, modernizm, gerçeküstüçülük, postmodernizm gibi sanat akımlarıyla iyice ısınır. Bunun en güzel örneğini Rodin'de görebiliriz. Günümüz sanatında çıplaklık, çoğunda henüz belli bir sanat akımı adı almasa da, modern sanat olarak varlığını sürdürür.

SONUÇ

Günümüzde artık tanrılar, tanrıçalar yoktur. Sporcular çıplak değildir. Çıplaklık da doğal bir durum değildir; uygarlık insanları giydirmiş, değer yargıları binyıllar içinde değişmiş; daha doğrusu değer yargıları olmuştur. Çıplaklık ile erotizm sınırları karışmış; bir de porno sanayii ortaya çıkmıştır.

Kimse alınmasın, fakat günümüzde çıplaklık, sanat niteliğinden uzaklaşmış, yerini ticari çıplaklığa bırakmaya başlamıştır. Çıplaklık, özellikle kadın çıplaklığı, ticari bir "meta" olmaya yönelmiştir. Kim ne derse desin, kadın, eski çağların etkinliğinde değildir; gücü, doğurganlığı, bereketi temsil eden ana tanrıçaların ardılı olmaktan uzaktır; bunun kanıtı da, 2000 yılına ulaşırken, feminizm savunmasına gerek duyulmasıdır.

(*) Kramer, S.N.: Tarih Sümer'de Başlar (Çev.:M.İ. Çığ), TTK yayını, 1965, S.208.

Rodin, The Kiss. XIX. yüzyıl sanatçısı Rodin, öncüllerinin soğuk çıplak üslubuna karşın, romantik, coşkulu, gerçekçi ve yumuşak üslubu ile mermerde sıcak bir görünüm kazandırmıştır.

Çağdaş heykeltçilik sanatında çıplaklık örneği. North Zealand'daki Louisiana Modern Sanatlar Müzesi, Danimarka'nın en çok ziyaret edilen müzesidir. Burada, birçok uluslara mensup modern sanatın öncülerinin başeserlerini izleyebilirsiniz. Çıplaklığın bu modern yorumu, müze bahçesini süslemektedir.